

КООМДУК БИЛИМДЕРДИ ОКУТУУ МУГАЛИМДЕРИН ДАЯРДОООНУН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

Түйүндүү түшүнүктөр: Социалдык тарам, курикулум, компетенттүүлүк, окутуунун жаңы технологиялары, мультимедиялык технологиялар, окуу-методикалык комплекстери.

Ключевые слова: Социальная область, курикулум, компетентность, новые технологии обучения, мультимедийные технологии, учебно-методический комплекс.

Макалада Жогорку кесиптик билим берүүдө Тарых жана коомдук билимдер мугалимдерин даярдоонун актуалдуу маселелери боюнча ойпикирлер белгиленет. Тарыхты окутуу жараянынын мазмунундагы билимдерди интерпретациялоого цивилизациялуу, илимий-тарыхый принципалдуу, компетенттүү мамиле кылуу боюнча көз караштар талданат. Окутуу жараянынын сапатын жогорулатууда МТ технологиялардын жардамы менен кыргыз тилинде ОМК иштеп чыгуу сунуштары берилет.

Коомдук-саясий жана социалдык-экономикалык системанын өзгөрүшү менен жогорку кесиптик билим берүү тармагында анын ичинде тарыхый билимдер тарамында педагогикалык адистерди даярдоонун парадигмасында да өзгөрүүлөр пайда болду. Өлкөдө дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кирүүгө багытталган билим берүүнүн жаңы системасы калыптанууда. Бул процесстер педагогиканын теориясындагы жана практикасындагы олуттуу өзгөрүүлөр менен коштолуп, билим берүүнүн парадигмасы алмашылып, мазмунуна өзгөрүүлөр киргизилип, окутуу жараянына болгон мамиледе компетенттүүлүк педагогикалык менталитети сунуш кылынууда.

Кыргыз Республикасында жогорку кесиптик билим берүүнүн үчүнчү муундагы Мамлекеттик билим берүү стандарттары иштелип чыгып, ишке киргизилип отурат. Ошол эле мезгилде жалпы орто билим берүүнүн Алкактык Улуттук курикулуму иштей баштады. Жогоруда аталган орчундуу эки документте тең бир эле учурда даярдалып жаткан педагогикалык адистерге жана жалпы билим берүүчү мектептин окуучуларына компетенттүүлүккө багытталган билим берүүдө, окутуу жана үйрөтүү маселелерине болгон мамиле

лени өзгөртүү талабы коюлуп, анын шарттары белгиленди.

Билим берүүнүн мазмуну боюнча мектеп курикулумунда жети бөлүктөн турган билим берүү тарамдары аныкталган. Анын ичинен алып айтсак, **социалдык** тарамына (тарых, жаран таануу, “Адам жана коом”, этика, экономика...) ¹ предметтеринин мазмуну менен аныкталды. Анткени, бул багыттагы мугалимдерди даярдоодо аталган предметтердин мазмунун окуп – үйрөнүү аркылуу жалпы орто билим берүүнүн бүтүрүүчүсүндө “социалдык” компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу шарты коюлду. “Социалдык билим берүү тарамына кирген предметтерди окуп үйрөнүү аркылуу келечектеги тарых жана коом таануу мугалими, азыркы коомго мүнөздүү болгон маселелерге карата жигердүү социалдык, граждандык позицияны калыптандырат”.² Бул ойду талдап көрөлүчү. Тарыхый жана коом таануу багытындагы программалык мазмундагы билимдер илимде комплекстүү изилденип, такталган маалыматтар б.а. тарых, изилденүүчү илим жана окуп үйрөнүлүүчү предмет катары бири-биринен ажырагыс байланышта экендиги анык.

Тарых илиминин таанып билүү объектиси – чыныгы турмуштагы сапаттуу аныкталган өзүнүн жаратылышы, өнүгүүдө аткарган кызматы боюнча башка объектилерден негизги белгилери боюнча айырмаланган көрүнүштөрдүн жана процесстердин жыйындысы³. Тарых илими башка коомдук-гуманитардык илимдерге караганда комплекстүүлүгү, алакалуулугу (комплексная, интегральная) менен өзгөчөлөнүп турат жана анын таанып билүү объектиси өткөн мезгилдеги коомдук өнүгүү болуп саналат.

¹ Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн алкактык улуттук курикулуму. – Бишкек, 2010–17

² Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн алкактык улуттук курикулуму. – Бишкек, 2010 –18 б.

³ Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования М.: Наука, 2003. – с.53.

⁴ Ушул эле эмгекте–55 б.

Натыйжада, бардык тарыхый изилдөөлөрдө тарыхчы бир нече ролду аткара алат. Эгерде тарыхчы социалдык–экономикалык процесстерди изилдесе, анда ал тарыхчы жана социолог, экономист, тарыхчы кайсы бир тарыхый мезгилди бүтүндөй изилдей турган болсо, анда ал тарыхчы – юрист, тарыхчы саясат жана искусство таануучу болушу мүмкүн⁴. Тарыхчы адистик денгээлде тарых илиминин эле эмес аталган илимдердин таанып билүү теориясына, методологиясына ээ болот. Демек, коомдук–гуманитардык илимдердин тарамдарынын ортосундагы тыгыз чыгармачыл байланыштар бар экендиги далилденген концепция. Жалпы билим берүүнүн Алкактык улуттук куррикулумуна ылайык, мектептердин тарыхты окутуунун 1–концентриндеги өзгөрүүлөр боюнча 5–класстарындагы Кыргызстан тарыхы боюнча кыскача аңгемелерге бөлүнгөн 68 сааттын, 2012–2013-окуу жылында 34 саатка кыскартылышы республиканын мектеп мугалимдеринин дээрлик басымдуулугунда сааттардын кыскарышы багытындагы күтүлбөгөн кырдаалды пайда кылды. Куррикулум боюнча бул сааттардын ордун коом таануу багытындагы билимдердин мазмуну толукташы керек эле. Ал эми мектептерде предметтик куррикулумдардын иштелип чыга электигине жана 5–класс үчүн окуу китебинин даяр эместигине байланыштуу окутуу–усулдук көйгөйлөр келип чыкты.

Кылымдар тогошуп, доор жаңыланган сайын тарыхый билимдердин негизин түзгөн категория–фактылар (окуялар, көрүнүштөр, процесстер) тарых илиминин фундаменталдуу бөлүгүн түзүп, изилдөө үчүн объект болуп кала бериши абзел. Ал эми билимдердин мазмунуна: окуп үйрөнүү объектиси катары илимий таанып билүүдө изилденип такталган, тандалган материалдар, коомдогу баалуулуктардын алкагындагы маселелер камтылышы шарт. Анткени, билим берүүнүн мазмуну бул окуу–тарбия процессинин бирден–бир компоненти болуп эсептелет. Билим берүүнүн мазмунундагы материалдарда камтылган инсандын билим, билгичтиктеринин жана көндүмдөрүнүн системасы адамзаттын коомдо топтолгон социалдык тажрыйбалары менен байланыштуу. **Билимдүү адам – белгилүү социумдун койгон талаптарына ылайык өзүнүн билимин андан ары өнүктүрүүгө, өзүн өзү тарбиялоого жөндөмдүү, ийкемдүү, компетенттүү адам.** Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн алкактык улуттук куррикулумунда бул ойлор мындайча ырасталып турат: “негизги мектепте билим берүүнүн мазмуну окуучуларга

жарандык тарыхты үйрөтүүгө, тарыхый, социологиялык, маданий, этикалык, саясий, укуктук жана экономикалык түшүнүктөрдүн негизин калыптоого багытталат”⁵.

Жогоруда айтылып жаткан коомдук өнүгүү процессине дал келген, шайкеш–компетенттүү социалдык–экономикалык билим берүү багытындагы мугалимдерди даярдоо аркылуу, жалпы билим берүүчү мектептердин окуучуларына дагы натыйжага багытталган окутуу процессин ишке ашыруу татаал процесс. Компетенттүүлүккө багытталган билим берүүдө окутуу процессине болгон мамилени өзгөртүүдө, окуучулар менен мугалимдин биргелешкен ишмердүүлүгүндө жетишилген натыйжаларга жогорку маани беребиз.

Ошондуктан, тарыхый билим берүү багытындагы педагогикалык адистерди даярдоону изилдөөнүн теориясы жана практикасы жаатындагы дагы бир орчундуу маселе – бул окутуунун жаңы технологиялары. Окутуу методикасындагы “кантип окутуу?” маселеси бүгүнкү күндө окутуунун усулдарынын репродуктивдик мүнөздөн продуктивдик мүнөзгө өтүү шартында окутуу технологиялары термини менен алмашып отурат десек жаңылышпайбыз. **Окутуунун жаңы технологиялары** окуучулардын жөндөмүн өркүндөтүүчү ишмердүүлүккө тартуунун ыкмасы катары эсептелет. Мугалим менен окуучунун конструктивдүү өз ара мамилеси, максатты так аныктоо аркылуу окутуунун натыйжалуу методдору менен ыкмаларын колдонуу аталган технологиялардын негизи болуп саналат”⁶. Социалдык – инсандык багыттагы компетенттүүлүктөргө ээ болгон окуучуну тарбиялай турган педагогикалык адистерди даярдоо учуру жаңы технологиялардын өнүккөн дооруна шайкеш келип тургандыгын айта кетишибиз абзел. Окуучу окутуунун мазмунун натыйжалуу өздөштүрүүгө коюлган максаттардан сырткары, кошумча материалдарды өздөштүрүүдө бүтүндөй “өзүнө керектүү жана керексиз” багыттагы маалыматтарды алуу булактарын көзөмөлгө алуу маселеси жаралып жатпайбы. Мындай шартта тарыхый предметтерди окутуу процессинде баяндоо, сүрөттөө, мүнөздөө, аңгемелешүү усулдарын мугалимдин салттуу гана ишмердүүлүгүнө негизделген жол менен берүүдө, окуучу үчүн бул билимдер муга-

⁶ Шевченко Н.И. Педагогические технологии: социализация школьников на уроках обществознания. Москва, «Русское слово», 2008.

лимдин ою катары гана бир тараптуу кабыл алынышы мүмкүн. Ошондуктан, алдыңкы маалымат берүүчү окутуу технологияларын колдонуу белгилүү даражада окутуунун натыйжасын жогорулатат.

Тарых жана социалдык – экономикалык билим берүү институтунун “Жалпы тарых” кафедрасында “Тарых” адистиги боюнча даярдалып жаткан 5-курстун студенттерине “Тарыхты окутуудагы окуу-усулдук маселелери” деп аталган тандоо курсунун алкагында мультимедиялык окуу-куралдарын иштеп чыгуу боюнча бир катар иштер аткарылды. Айтсак, 2010–2011-окуу жылында студент-практиканттар үчүн Кыргызстан тарыхы предмети боюнча жалпы билим берүүчү мектептин 10–11-класстарынын программалык материалдарына ылайыкталган 3 бөлүктөн турган мультимедиялык окуу-усулдук колдонмо иштелип чыккан. Окутуучу К.А.Курманалиевдин автордук көз карашына негизделген окуу-усулдук колдонмодо окуучу менен мугалимдин ишмердүүлүгү интерактивдүү шартта компьютердик технология менен айкалышып, жаңы маалымат технологиясынын принциптерине негизделүү менен берилген маалыматтар ийкемдүү түрдө сабактарга коюлган максаттарга, милдеттерге шайкеш келип турат. Программанын негизинде өтүлө турган темаларды фото-видео материалдар менен толуктап турган атайын иштелип чыккан слайддар СД диске жазылып, окуу-усулдук колдонмого тиркеме катары берилген.

Сабактардын иштелмелери 20 минутага пландаштырылып, окутуунун интерактивдүү методдорунун негизинде слайддар менен коштолот. Анда темага ылайык анимациялар, видео үзүндүлөр, тарыхый документтүү материалдар, инсандардын кыскача өмүр баяндары үн менен коштолгон. Ошондой эле ар бир темада окуучулардын билимин, билгичтигин, көндүмдөрүн текшерүүчү фактологиялык жана концептуалдык суроолорду камтыган тесттик тапшырмалар берилген⁷. Ал эми мындай мүмкүнчүлүктөр бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасынын билим берүү тармагына сүңгүп кире баштаган компьютердик-мультимедиялык продукциялардын жардамы менен жетишилип жатат.

Азыркы мезгилдеги заманбап технологиялары өнүккөн шартта мультимедиялык окуу-усулдук колдонмолор окутуу процессин натыйжалуу өздөштүрүүгө жардам берет. Окутуу жана үйрөтүү чөйрөсүндөгү ишмердүүлүктө анын катышуучуларынын маалыматтык талабын толук кандуу

камсыз кылуу мүмкүнчүлүгү түзүлөт. Таанып билүүдөгү адистик билим, билгичтик жана көндүмдүк ишмердүүлүгүнүн сапаты жогорулайт. Тарыхый материалды таанып билүүнүн жигердүүлүгү жогорулайт, студенттердин чыгармачыл жөндөмдөрү артуу менен тематикалык долбоорлор менен иштөө боюнча ой жүгүртүүлөрү жана практикалык жөндөмдөрү калыптанат. Мультимедиялык материалдарды институттун студенттери педагогикалык практика учурунда кеңири колдоно алышты. Албетте, тарыхый билимдердин мазмунун камтыган маалыматтарды азыркы заманбап технологияларына ылайык мындай усулдарды колдонуу сапаттуу натыйжаларды берет. Анткени, азыркы мезгилдеги окутуу процессинде адаптацияланган **кыргыз тилиндеги мультимедиялык технологиялардын жардамы менен түзүлгөн (МТ)** окуу-методикалык колдонмолорду иштеп чыгуу окуу-методикалык комплекстеринин **(ОМК)** курамы болушу абзел. Ошондой болсо дагы биз студент-практиканттардын тарыхый билимдердин мазмунун өздөштүрүүдөгү оозеки жандуу сөздү колдоно билүү чеберчилигин өстүрүү ыкмаларынын мүмкүнчүлүгүн четке какпастан, катар алып жүрүү керектигин белгилейбиз.

Оюбузду жыйынтыктап айтканда:

Жогорку окуу жайларында даярдалып жаткан келечектеги тарых жана коом тануу мугалимдерине Дүйнөлүк жана Кыргызстан тарыхы предметтери боюнча, булакнаамалык негизде такталган билимдердин программалык мазмунун адистик деңгээлде компетенттүү берүү маселелеринин баалуулугу.

Кыргыз Республикасынын билим берүү тармагы глобалдаштыруу шарттарын башынан өткөрүп жаткан мезгилде, массалык мектептерде (жалпы билим берүүчү) билим берүүдө тарыхый фактылардын тигил же бул саясий кызыкчылыктардан көз каранды эмес интерпретацияланышын камсыз кылууда тарыхый тажрыйбаларга таянуунун мүмкүнчүлүгү.

Дүйнөлүк тарых менен Кыргызстан тарыхын туташ-мезгилдеш окуп үйрөнүү аркылуу, адамзаттын басып өткөн жолундагы мыйзам ченемдүүлүктөрдү, себеп-натыйжаларды, коомдун өнүгүү тенденцияларын билүү жана өнүгүүнүн тарыхый туура жолун тандап алуучу баалуулуктарга жетишүү максаттарын ишке ашыруу аркылуу тарыхый билимди мамлекеттин кызыкчылыгы үчүн туура багытта интерпретациялоо.

Тарыхый билимдерди коомдук билимдер менен интегративдүү айкалыштыра берүүнүн өзгөчөлүктөрүн калыптандырууда, окутуунун сапатын жогорулатууда жана натыйжалуу ишмердүүлүктөргө ээ болууда, алдыңкы заманбап технологияларды туура колдоно билүү.

⁷ К.А.Курманалиев «Тарых» адистигине даярдалып жаткан студент-практиканттар үчүн окуу-методикалык колдонмо. – Б.: 2012

Тарых курстарынын мазмунуна коомдук билимдердин, элективдик курстардын мазмундарын интегративдүү айкалыштырып окутуу компетенттүүлүгүнө ээ болгон жогорку квалификациялуу мугалимдерди даярдоо азыркы учурдун талабы.

Азыркы мезгилде Кыргыз Республикасынын коомдук турмушунун бардык тармактарында, анын ичинде билим берүү тармагынын глобалдаштыруу процесстерин башынан өткөрүп жаткан шартында тарыхый билимдерди ар бир окуучуга жеткире ала турган жогорку квалификациялуу практикалык жактан такшалган мугалимдерди даярдоо татаал процесс.

Азыркы мезгилдин талабы боюнча келечектеги тарых мугалиминин моделин иштеп чыгууда анын адистик эле эмес, инсандык – адамдык сапаттарына дагы жогору маани берүү турмуштун талабы.

Адабияттар:

1. Асвацатуров Г.О. Мультимедиастика и современный урок. Технологические приемы. Волгоград: Учитель 2011.
2. Асвацатуров Г.О. Дизайн мультимедийного урока. Волгоград: Учитель, 2009.
3. Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн алкактык улуттук куррикулуму. – Бишкек, 2010–17, 18, 21 стр.
4. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. –3-е изд., –М.: Академия 2007.
5. Иванова Е.О., Осмольская И.М. Теория обучения в информационном обществе М.: Просвещение 2011.
6. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования М.: Наука, 2003. – с.53;55.
7. К.А.Курманалиев «Тарых» адистигине даярдалып жаткан студент–практиканттар үчүн окуу-методикалык колдонмо. –Б.: 2012 –768–88–176 бб.
8. Шевченко Н.И. Педагогические технологии: социализация школьников на уроках обществознания. Москва, «Русское слово», 2008.